

DE LIBELLENSTUDIEGROEP: EEN NIEUWE STUDIEGROEP IN OPRICHTING VAN HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP

J. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne

R. Ketelaar, p/a De Vlinderstichting, Postbus 506, 6700 AM Wageningen

In het kader van de recente landelijke inventarisatie van libellen zijn veel Limburgse waarnemers actief geweest met het verzamelen van waarnemingen van libellen. Na een recente oproep (HERMANS, 1997) om waarnemingen te verzamelen meldden zich weer nieuwe mensen aan. Om de toenemende interesse in libellen in Limburg beter te organiseren zal dit voorjaar een Libellenstudiegroep worden opgericht. Deze studiegroep moet alle waarnemers in Limburg bundelen, de uitwisseling van informatie over libellen bevorderen en de inventarisatie van libellen in Limburg coördineren.

Deze bijdrage geldt als een oproep en uitnodiging tegelijk. Op 23 april zal de nieuwe libellenstudiegroep officieel worden opgericht in Roermond. Iedere liefhebber van deze fascinerende groep van insecten is van harte welkom om deze bijeenkomst bij te wonen.

DE LIBELLENSTUDIEGROEP

Het belangrijkste doel van de Libellenstudiegroep in de komende jaren is de inventarisatie van Limburg. Dankzij het landelijke inventarisatieproject is de afgelopen jaren zeer veel informatie over de libellen van Limburg bekend geworden. Ondanks deze inspanning blijven nog betrekkelijk veel regio's over waaruit geen of zeer weinig gegevens bekend zijn over libellen (zie figuur 1). Behalve gegevens over de verspreiding van soorten per kilometerhok is met name ook informatie gewenst over aantallen en voortplantingssucces van de verschillende soorten. Uiteindelijk moeten al deze basisgegevens leiden tot een Atlas van de Limburgse libellen. Deze atlas zal worden uitgegeven in de reeks atlasen zoals deze in voorbereiding zijn bij de Stichting Natuurpublicaties Limburg. Een tweede hoofddoel van de Libellenstudiegroep is de monitoring van libellen in Limburg. Monitoring is een krachtig middel om de populatieontwikkelingen van de Limburgse libellen bij te houden (zie hierover KETELAAR & VAN DER WEIDE, 1997). Realisatie van dit doel hangt mede af van het aantal deelnemers dat de Libellenstudiegroep zal tellen.

De gehanteerde monitoringmethode zal aansluiten op de landelijke methode zoals die nu wordt gehanteerd.

WERKWIJZE EN OPZET

Het aanleveren van waarnemingen zal gaan gebeuren aan de hand van standaard waarnemingenformulieren. Daarnaast kunnen mensen hun waarnemingen zelf in de computer invoeren en het databestand opsturen. Het waarnemingenformulier zal vrijwel identiek zijn aan het landelijke waarnemingenformulier en herkenbaar aan het logo van het Natuurhistorisch Genootschap. De Vlinderstichting, die samen met de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie en EIS-Nederland de Nederlandse databank voor libellen beheert, zal zorgen voor landelijke ondersteuning.

De Limburgse waarnemingenformulieren kunnen worden opgestuurd naar zowel het Natuurhistorisch Genootschap als De Vlinderstichting. Deze twee organisaties werken nauw samen bij het verwerken van de gege-

Uitnodiging

voor de oprichting van de

Libellenstudiegroep

datum:
23 april 1998

start:
20.00 uur

plaats:
Bisschoppelijk College Broekhin
Bob Bouwmanstraat 30/32
Roermond

Iedereen is van harte welkom!

vens. Vier regiocoördinatoren zullen een belangrijk steunpunt zijn voor de waarnemers. Zij onderhouden en stimuleren te contacten met de libellen waarnemers in hun werkgebied. Verder zijn ze ook het eerste aanspreekpunt voor de algemeen coördinator en maken zij in overleg met hem een plan van aanpak voor de inventarisatie in hun regio. Op basis van nog te maken afspraken tussen het Natuurhistorisch Genootschap en De Vlinderstichting zal een regelmatige uitwisseling van databestanden plaatsvinden. Waarnemingen van zeer zeldzame libellen zullen worden voorgelegd aan de landelijke Commissie Waarnemingen Nederlandse Odonata (CWNO). Op de waarnemingenformulieren is ruimte om deze zeldzame waarnemingen te beschrijven.

Om in 1998 een goede start te maken, wordt ernaar gestreefd om voor de Limburgse waarnemers een verkorte versie van de handleiding Waarnemingen Nederlandse Libellen (KETELAAR, 1997) samen te stellen. Voorts streven we ernaar om liefst voor het veldseizoen een voorlopige verspreidingsatlas van Limburgse libellen uit te brengen. Verdere details of vragen kunnen en zullen tij-

dens de oprichtingsvergadering in Roermond naar voor worden gebracht.

WITTE GEBIEDEN IN LIMBURG

Zoals reeds is aangeduid zijn er nog enkele grotere en kleinere regio's in Limburg waar nog weinig of geen gegevens over libellen bekend zijn. Dit zijn de witte gebieden van Limburg. Met name in Noord- en Zuid-Limburg is nog veel werk aan de winkel. In figuur 1 kan iedereen zien in hoeverre zijn of haar omgeving voldoende is geïnventariseerd. De belangrijkste te inventariseren streken zijn:

- Omgeving van de Schadijkse Bossen ten westen van Horst. Gedacht kan worden aan sloten en beken zoals de Kabroeksche Beek, de Noordersloot, het gebied bij de Put, de plassen bij het Meerdal en bij Melderslo. Overigens is de regio tussen Venray, Blerick en Grashoek zeer miniem op libellen onderzocht.
- De regio tussen Arcen en Beesel/Reuver. Ook hier liggen voor libellen interessante gebieden: de Schandelosche Heide, het Zwartwater of Venkoelen, de afgravingen bij Maalbeek, de diverse sloten en beekjes in het Meelderbroek.
- Het gebied tussen Heibloem, Roggel, Neer en Helden. Kansrijk zijn de zandwinningsplassen, de beekdalen van de Roggelsche Beek, Oude Doorbrands Beek en de Snehederbeek. Verder zijn de gegraven plas-

sen van in de Heldensche Bossen een bezocht waard.

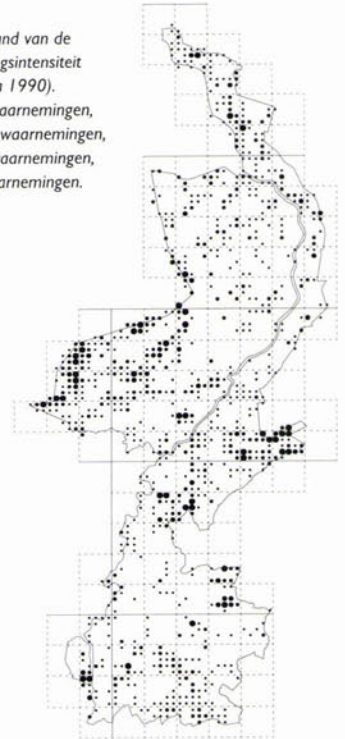
- De omgeving van Baexem, Grathem, Hunsel en Ittervoort. Hier stromen talrijke beken zoals de Uffelsche Beek, Tengelroy-sche Beek en Rijdt. Te bezoeken gebieden zijn Keversbroek, diverse poelen in het gebied Kelpenderheide en het grensgebied bij Stramproy.
- Het dal van de Vlootbeek (Munnichsbosch) en Putbeek, ten zuiden van St. Odiliënberg.
- De regio tussen Sittard en Brunssum, het dal van de Geleenbeek, het plateau tussen Munstergeleen, Schinnen en Oirsbeek. Interessante gebieden voor libellen zijn de zandwinningsplassen nabij Hoensbroek en de aangelegde poelen.
- De omgeving van het vliegveld Beek, waarbij zeker de Vlieckerberg en het gebied van de Watervalderbeek nader onderzocht moet worden.
- Slecht onderzocht is ook de hele hoek omvattende Kerkrade, Strijthagen en het dal van de Worm. Het betreft hier voornamelijk poelen en grotere wateren als de Cranenweyer.
- Vele honderden poelen van het Mergelland zijn nooit systematisch op libellen onderzocht.

Naast gegevens over imago's is vooral het verzamelen en goed documenteren van larven en/of exuviae van belang. Voor het determineren van libellenlarven en exuviae zullen te zijner tijd aparte bijeenkomsten worden georganiseerd.

FIGUUR 1

Huidige stand van de waarnemingsintensiteit (periode na 1990).

- >100 waarnemingen,
- 51-100 waarnemingen,
- 11-50 waarnemingen,
- 1-10 waarnemingen.

DE PLATBUIK EN DE VUURJUFFER IN LIMBURG

De Platbuk (*Libellula depressa*) (figuur 2) is een echte pioniersoort die het zeer goed doet in allerlei ondiepe stilstaande tot zeer zwak doorstroomde wateren waar de mens heeft gerommeld of aan het rommelen is. Poelen, afgravingen, nieuwe sloten, pas uitgegraven plasjes en oevers: alle ondiepe wateren met weinig water- en oeverplanten zijn geschikt voor de Platbuk. In Limburg moet deze soort op veel plaatsen te vinden zijn. De Platbuk doet het vooral goed in het Mergelland met al haar poelen en afgravingen. Omdat de Platbuk zeer mobiel is worden veel waarnemingen gedaan langs bospaden en bosranden. De larven van de Platbuk leven alleen op zand- en leembodem. In de veengebieden van Limburg zal men daarom vergeefs zoeken naar larven van deze soort.

De Vuurjuffer (*Pyrrhosoma nymphula*) (figuur 3) is in tegenstelling tot de Platbuk een soort van rijker begroeide stilstaande wateren. In Nederland zijn vrijwel alle waarnemingen op zand- en veengrond gedaan. In het Mergelland is deze soort vrij schaars, de beken en poelen hier zijn over het algemeen niet interessant voor de Vuurjuffer. In veel andere gebieden van Limburg moet het echter mogelijk zijn de Vuurjuffer aan te treffen in beschut gelegen plasjes, tuinvijvers en sloten. Door de zeer vroege vliegtijd is dit mogelijk

BELANGRIJKE ADRESSEN

Algemeen coördinator:

J. Hermans
Hertestraat 21
6067 ER Linne
tel. 0475-462440

Landelijke ondersteuning:

R. Ketelaar
De Vlinderstichting
Postbus 506
6700 AM Wageningen
tel. 0317-467346

Opsturen van waarnemingen:

Natuurhistorisch Genootschap in Limburg
Postbus 882
6200 AW Maastricht

De Vlinderstichting
Postbus 506
6700 AM Wageningen

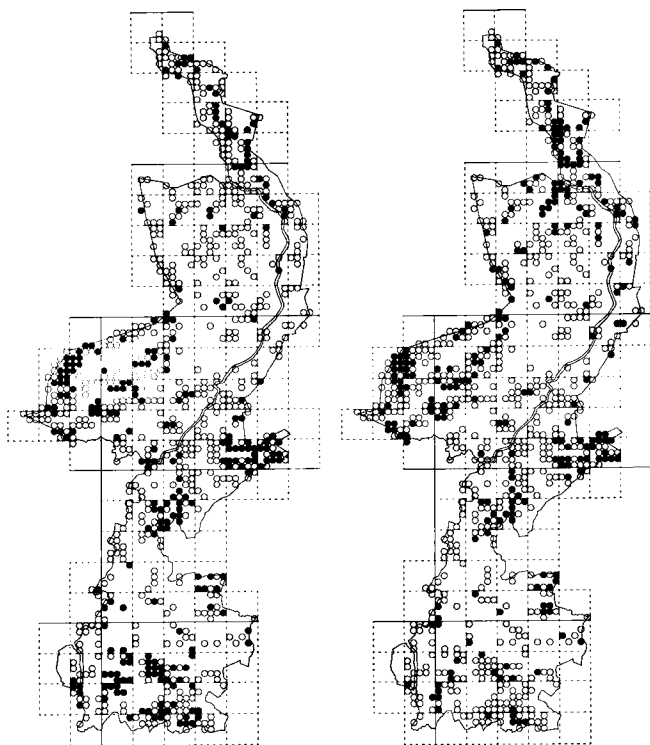
Regiocoördinatoren:

Regio noord
J. Teeuwen
Wittevrouwenstraat 20
5807 AS Oostrum
tel. 0478-586757

Regio midden-west
F. Raemakers
St. Luciastraat 8
6002 BP Weert
tel. 0495-536653

Regio midden-oost
J. Hermans

Regio zuid
J. Boosten
Seringenstraat 48
6301 XE Valkenburg
tel. 043-6015382

FIGUUR 2
Verspreiding van de
Platbuik (*Libellula
depressa*) in Limburg na
1990.

○ kilometerhok met één of
meer waarnemingen van
libellen. ● kilometerhok
met één of meer
waarnemingen van de
Platbuik.

FIGUUR 3
Verspreiding van de
Vuurjuffer (*Pyrrhosoma
nympha*) in Limburg na
1990.

○ kilometerhok met één of
meer waarnemingen van
libellen. ● kilometerhok
met één of meer
waarnemingen van de
Vuurjuffer.

een soort die in veel streken nog over het hoofd is gezien.

Beide algemene soorten illustreren dat het nu bekende verspreidingsbeeld nog redelijk grote gaten laat zien. Dit is met name het geval in de eerder omschreven witte gebieden. Toch zijn ook in de goed onderzochte

gebieden nog verrassingen te verwachten. Limburg is met name interessant door de aanwezigheid van enkele zuidelijke soorten die recent sterke vooruitgang in Nederland hebben geboekt. Het betreffen bijvoorbeeld de Vuurlibel (*Crocothemis erythraea*) en de Zuidelijke oeverlibel (*Orthetrum brunneum*)

(HERMANS & GUBBELS, 1997; GUBBELS *et al.*, 1995). Deze soorten kunnen op veel plaatsen in het Limburgse landschap opduiken, mede als gevolg van haar gunstige klimatologische ligging.

TOT BESLUIT

Wij nodigen hierbij alle mensen uit die in libellen geïnteresseerd zijn om deel te nemen aan de oprichtingsvergadering van donderdag 23 april. Zij die deze avond verhinderd zijn maar wel lid willen worden van de Libellenstudiegroep worden verzocht zich schriftelijk aan te melden bij de algemeen coördinator.

LITERATUUR

- GUBBELS, R.E.M.B., J.T. HERMANS & R.F.M. KREKELS, 1995. De Zuidelijke oeverlibel na 93 jaar weer in Nederland. *Natuurhist. Maandbl.* 84: 284-291.
- HERMANS, J., 1997. Op weg naar een atlas van de Limburgse libellen. *Natuurhistorisch Maandbl.* 86(3): 61.
- HERMANS, J.T. & R.E.M.B. GUBBELS, 1997. De Vuurlibel (*Crocothemis erythraea* (Brullé)) in Limburg. *Brachytron* 1(1): 22-26.
- KETELAAR, R., 1997. Handleiding waarnemingen Nederlandse libellen. De Vlinderstichting, Wageningen, rapportnr. VS97.13.
- KETELAAR, R. & M. VAN DER WEIDE, 1997. Monitoring van libellen in Nederland. *Brachytron* 1(2): 44-50.

BOEKBESPREKING

OVER DE PLANTEN DER GODEN

SCHULTES, R.E. & A. HOFMAN, 1997 (tweede druk). Utrecht, Het Spectrum, 192 p., paperback. 39,90 Hfl. ISBN 90 274 7735 3.

In de tuin van m'n vader staat opvallend veel Doornappel, genoeg 'om de hele straat te vergiften'. Het gaat hier om *Datura stramonium*, maar wereldwijd zijn van verschillende Doornappel-soorten zowel geneeskrachtige als hallucinogene eigenschappen bekend en dat al zeer lang. Medicinaal wordt *Datura* vooral (maar niet uitsluitend) gebruikt als pijnstiller, maar het zijn de hallucinogene eigenschappen die er een heilige plant van gemaakt hebben die gebruikt wordt om visioenen op te roepen (en) tijdens initiatie-rituelen. Zoals verwacht zijn het alkaloiden en dan vooral scopolamine (die ook in bv. Bilzekruid voorkomt) die de heilige effecten veroorzaken. Doornappel is een van de 14 planten of groepjes planten die in het boek uitgebreid besproken worden. Een andere is Iboga (*Tabernanthe iboga*), waarover we in onze Gabonese tijd veel hebben horen fluisteren, zonder ook maar iets wijzer te worden. Het is essentieel bij de rituelen van de geheime Bwiti genootschappen, waar het o.a. ge-

bruikt wordt om in contact te treden met de voorouders. Verder kan de plant ook een euforische toestand teweegbrengen, waarbij men geen vermoeidheid meer voelt en eindeloos lang kan doorlopen (of dansen). Deze eigenschap heeft de Afrikaanse Apocynacee Iboga trouwens gemeen met de Amerikaanse cactus Peyote (*Lophophora williamsii*), waarvan de cultus in Midden-Amerika al meer dan 3000 jaar oud is en die nu ook in grote delen van Noord-Amerika gebruikt wordt bij religieuze ceremonieën. De uitgebreide bespreking van, of liever het vertellen over, de 14 zeer belangrijke planten, neemt het grootste deel van het boek in beslag. Het spreekt vanzelf dat ook Cannabis, Bilzekruid en Alruin in dit rijtje voorkomen, maar Moederkoren, de bekende kleine psychotrope paddestoeltjes (*Psilocybe* ed.) en ook Vliegenzwam krijgen hier hun plaats. In een ander belangrijk hoofdstuk worden maar liefst 91 hallucinogene planten genoemd, met een tekening en een korte beschrijving. Hoe die 91 moeten worden aangewend, wat hun uitwerking en hun chemische samenstelling is, wordt in een uitgebreide tabel gepresenteerd. In de inleidende hoofdstukken wordt uitgelegd wat plantaardige hallucinogenen zijn en wordt iets verteld over de geografische versprei-

ding, zowel van de planten zelf als van het gebruik (vooral Nieuwe Wereld). Het stukje over fytochemisch onderzoek aan heilige planten heeft als geruststellende conclusie dat we van de werkzame stoffen van de kleine psychotrope paddestoeltjes dan wel de kristallijne structuur kennen, maar dat hun inwerking op de menselijke geest nog steeds even onverklaarbaar en magisch is als de paddestoelen zelf. Die visie, dat gevoel voor magie, heeft ongetwijfeld ook meegespeeld bij het uitzoeken van de illustraties. Deze zijn zo verscheiden als de veelheid van gebruiken en de planten die behandeld worden. Foto's van de planten natuurlijk, maar ook pentekeningen en etsen, oud en nieuw, westers en oosters, afbeeldingen van goden die met de planten geassocieerd worden, van rituele dansen en van sjamanen, van gebruikers en van kunstwerken. Meer dan voldoende om van het boek een echte belevenis te maken.

In het voorwoord leggen de auteurs uit waarom hallucinogenen planten van de goden zijn; lezend moet ik echter wel tot de conclusie komen dat de godinnen in deze materie minstens even belangrijk zijn als de goden. En ik heb het boek aan m'n vader cadeau gedaan.

Martine Lejeune